

SAHRAALTI AFRİKA'DA GIDAALTI AFRİKA

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Sahraaltı Afrika çok ciddi bir gıda güvenliği kriziyle karşı karşıyadır. Yaklaşık bir buçuk milyar kişinin yaşadığı bölgede toplam nüfusun %21'i kronik açlık altındadır. Sadece 2019 ve 2020 yılları arasında yaklaşık 46 milyon kişi açlık sınırına dayanmıştır.

”

Benzin, elektrik, doğal gaz ve su gibi enerji kaynaklarının fiyatlarının küresel olarak düzenli olarak arttığı son bir yılda hücreleri canlandırarak vücuda enerji veren gıdaların da fiyatlarının artışına tanık olundu. Özellikle yaklaşık altı aydır devam eden Rusya'nın Ukrayna'ya olan silahlı saldırıları en temel gıdalardan olan ekmeğin yapıldığı buğdayın ve arpanın pazarlara girişini engellemiş ve bu durum bu temel ürüne bağlı maddelerin fiyatlarının hızlı yükselmesine zemin hazırlamıştır İki ülke arasındaki sert ça-

tışmalar nedeniyle savaştan önce bol olarak üretilip birçok ülkeye ihraç edilen buğdaya ve arpaya erişim nüfusunun çoğu ekmele beslenmek zorunda olan üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan insanların beslenmelerini de zorlaştırdı. Bunun üzerine bazı ülkeler Rusya'nın ve Ukrayna'nın aralarında düzenli olarak yaptıkları saldırı-mazlık müzakerelerinin yanında bu iki ülkeyle buğday ve arpa müzakereleri yapmaya başladı.

GIDA GÜVENLİĞİNİN BOYUTLARI VE SAHRAALTI AFRİKA'DA SORUNA İLİŞKİN NEDENLER

İki ülke arasındaki savaş nedeniyle buğdaya ve arpaya erişimin zorlaşması bir yana, bu iki ürünün işlenmesinde ve depolanmasında ortaya çıkan sorunlar gıda güven-

liği sorununu gündeme taşıdı. Sadece buğdayı ve arpayı değil, tüm gıda ürünlerinin sorunsuz olarak işlenebilmesini ve depolanıp tüketicilere hijyenik şekilde ulaştırabilmesini sağlayan gıda güvenliğindeki birtakım eksiklikler bakterilerin kontrolsüz üremeleriyle birlikte zehirlenmelere ve insandan insana hastalıklar bulaşmasına neden olacak kadar etki göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütüne

(DSÖ) göre gıda güvenliğinin beş temel ilkesi bulunur. Bunlar; yiyecekleri insanlar, hayvanlar ve parazitlerin neden olduğu kirlilikten korumak, pişirilmiş gıdalardaki kirliliği önlemek için çiğ ve pişmiş gıdaların birbirine temasını engellemek, patojenleri yok etmek için gıdaları uygun sıcaklıkta ve uygun sürede pişirmek, gıdaları uygun sıcaklıkta saklamak ve ham maddelerle suyu korumaktır. Gıda güvenliğinin olmadığı bölgeler sadece dönemsel ya da kalıcı açlıkla değil, aynı zamanda gıdaya DSÖ'nün belirttiği koşullarda ulaşamama riski altında kalır.

“

Afrikalılar kıtadan ya Amerika'ya ya da Ortadoğu ülkelerine zorla taşınmışlardır. Köle ticareti boyunca kıtalarından koparılan bu insanların yokluğu doğrudan tarımsal üretim vurmuş, Sahraaltı Afrika'nın pek çok ekilebilir arazisi zaten mevsim değerlerinin çok üzerindeki sıcak havaya baş edemeyerek kurumuştur.

”

Gıda güvenliğinin risk altında olduğu bölgelerden biri de Sahraaltı Afrika'dır. Sahraaltı Afrika'da çok uzun zamandır gıda güvenliği sorununun bulunmasının da temelde üç nedeni vardır. Birincisi on beşinci yüzyılda başlayan ve on dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru biten Atlantik ve Doğu köle ticaretidir. Sahraaltı Afrika'ya gelen Avrupalıların ve Ortadoğuluların bir iş kolu olarak değerlendirip ekonomik güç elde etmek için baş-

vurdukları yollardan olan köle ticareti sırasında toprağı işlemeyi bilen, tarımdan anlayan, hortikültür bilgisi yüksek olan neredeyse tüm Afrikalılar kıtadan ya Amerika'ya ya da Ortadoğu ülkelerine zorla taşınmışlardır. Köle ticareti boyunca kıtalarından kopartılan bu insanların yokluğu doğrudan tarımsal üretim vurmuş, Sahraaltı Afrika'nın pek çok ekilebilir arazisi zaten mevsim değerlerinin çok üzerindeki sıcak havaya baş edemeyerek kurumuştur. Verimli arazilerin bu şekilde kurumaları kıtadaki toplumların zayıf düşmesine ve köle ticareti kaldırıldıktan sonra yeni bir ekonomik güç bulmak adına kolonyalizmi başlatan bazı Avrupa ülkelerinin bu toplumları belli bir dönem yönetmesine neden olmuştur.

Bu ülkelerden pek çoğu kolonyalizm döneminde şans eseri köle ticaretinden etkilenmeyen verimli arazilerin de kontrolünü ele geçirecek toplumların gıdalarını tek elde toplamışlardır. Böylece Sahraaltı Afrika ülkelerinin toplumları kolonyalizm döneminde beslemek için bu ülkelerin iş insanlarının kurduğu özel şirketlere bağımlı duruma gelmişlerdir. Kolonyalizm sonrası kurulan egemenlik dönemlerinde ise ilk kuşak cumhurbaşkanları genelde tek partililik temelinde otoriter bir yönetim göstermiş, postkolonyal tepki olarak bu şirketleri devletleştirmiş

ancak ekonomik ve işletme alanındaki bilgi altyapı eksiklikleri nedeniyle devletleştirdikleri şirketlerden verim alamamışlardır. Bu gıda şirketleri zamanla iflas ederek kapanmış ya da yeniden Avrupalı şirketlere devredilmiştir. 1990'lı yılların sonunda ise kıtadaki gıda sektöründen net kâr elde edemeyeceğini anlayan Avrupalı şirketlerin birçoğu hisselerini Çinli, Brezilyalı ya da Hint şirketlere satmışlardır. Bu üç ülkeden gelen iş insanlarının bazıları da devraldıkları gıda şirketlerini genelde bisküvi gibi basit gıda ürünlerinin üretimine indirgemiş, bazıları da gıda sektöründen çıkararak enerji sektörüne geçiş yapmışlardır. Bu geçişin sonunda da gıdaların üretimi, işlenmesi ve depolanması oldukça zorlaşmıştır.

Sahraaltı Afrika'da gıda güvenliğindeki ikinci sorun, küresel ısınmaya bağlı olarak son dönemlerde tüm dünyayı etkileyen aşırı sıcaklıktır. Kıtadaki pek çok kişinin ekonomik zorluklar nedeniyle elde ettikleri gıda pirinç, muz, manyok gibi gıda ürünleri yoğun sulama gerektirir. Dünyanın en büyük çölü olan Sahara'yı barındıran Afrika, tropik yağışların küresel ısınma nedeniyle azalmasının da getirdiği yükü sulama konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Kıtada bulunan Viktorya Gölü, Albert Gölü, Tanganika Gölü, Malavi Gölü ve Volta Gölü sadece belli bölge-

lerin sulama ihtiyaçlarına cevap verecek niteliktedir. Bu göllerde de özellikle Avrupalı maden şirketlerinin aktığı siyanür gibi zararlı partiküller suyun kalitesini düşürerek ulaştığı tahıl ürünlerinin de içeriğindeki vitaminlerle mineralleri olumsuz etkilemektedir. Nijerya'daki Delta Avengers adlı milis grubu Delta Vadisi'ndeki suyun ve dolayısıyla içindeki balıkların Avrupalı petrol şirketleri tarafından ziftle etkilenmesinden rahatsız olduğu için düzenli olarak o bölgedeki petrol boru hatlarına saldırılmaktadır. Aynı şekilde bir dönem etkili olan Somali korsanları da özellikle Adriyatik ve Tiran Denizi'nde aşırı avlanma sonucu kaybolan ton balıklarının İtalyan balıkçıları tarafından avlanmasından rahatsızlık duyarak pek çok gemi kaçırmışlardır. Bunun yanında örneğin Etiyopya'nın Nil Nehri üzerinde kurduğu Büyük Rönesans Barajı, Mısır'daki ve Sudan'daki tahıl ürünlerine giden suyun akışını kontrol ettiği için diplomatik sorun olmuştur. Mısır ve Sudan, Etiyopya'nın Büyük Rönesans Barajı'na fazlasıyla karşı çıkmıştır ve hâlâ

da tam olarak bu projeden hoşnut olduğu söylenemez. Sulamanın neden olduğu tüm bu biyolojik ve siyasi sorunlar gıda güvenliğine darbe vurmaktadır.

Üçüncü ve son olarak ise Sahraaltı Afrika ülkelerinin liderlerinin gıda güvenliğiyle ilgili kesin bir planı yoktur. Sahraaltı Afrika toplumlarının tarihten gelen her koşulda beslenebilme özellikleri bu liderlerin aslında gıda güvenliğiyle ilgili somut adımlar atmalarına hep engel olmuştur. “Benim halkımın en iyi bildiği şey doğadan beslenmek-

tir” diyen Roberly Mugabe, “Ne bulursak yemeliyiz” diyen Yahya Jammeh, “Yemek yoksa başkasının ağacından meyve çalın ama çalarken de ağaçlara zarar vermeyin” diyen Mobutu Sese Seko Sahraaltı Afrika’nın geçmişinde gıda güvenliğine hiç önem vermeyen cumhurbaşkanlarından bazıları olarak göze

çarpar. Son dönemdeki cumhurbaşkanları ise her ne kadar eskileri gibi olmasa da son üç yılda ağırlığı gıda güvenliği yerine Kovid-19 ile mücadeleye verdikleri için bu konuda pek bir şey yapamamışlardır.

“

Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince de karıncalar balıkları şeklinde bir Nijerya atasözü vardır. Gıda güvenliği Sahraaltı Afrika’da sağlanmadığı sürece açlıktan Doğu Afrika ülkelerinde çekirgeyle beslenmek zorunda kalan pek çok kişinin yakın zamanda karıncaları dahi besin kaynağı olarak değerlendirebileceği dillendirilmektedir.

”

SAHRAALTI AFRIKA’DA GÜNCEL DURUM

Sahraaltı Afrika çok ciddi bir gıda güvenliği kriziyle karşı karşıyadır. Yaklaşık bir buçuk milyar kişinin yaşadığı bölgede toplam nüfusun %21’i kronik açlık altındadır. Sadece 2019 ve 2020 yılları arasında yaklaşık 46 milyon kişi açlık sınırına dayanmıştır. 2022 yılında Sahel bölgesindeki ekilebilir arazilerin üçte biri yok olmuş, Orta Afri-

ka’daki küçük göllerin %42’si ise kurummuştur. Birleşmiş Milletlere (BM) göre, 2021 yılında 6 ve 59 aylık çocuklardan 6,3 milyonu kötü beslenmek zorunda kalmış, 1,4 milyon çocuk da kötü beslenmenin yanında beslenememe durumuna gelmiştir. Yine 2021 yılında kırk sekiz ülkeli Sahraaltı Afrika’da on iki ülke çok yüksek gıda güvenliği, yedi ülke ise yüksek gıda güvenliği sorunu yaşamaktadır. 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ortalama 75 milyon olan gıda güvenliği yaşayan kişi sayısı 2021 yılında 180 milyona ulaşmıştır. Güney Sudan ve Eritre 2018 yılından beri açlık ekonomisi uygulamaktadır.

Sular yükselince balıklar karıncaları yer, sular çekilince de karıncalar balıkları şeklinde bir Nijerya atasözü vardır. Gıda güvenliği Sahraaltı Afrika’da sağlanmadığı sürece açlıktan Doğu Afrika ülkelerinde çekirgeyle beslenmek zorunda kalan pek çok kişinin yakın zamanda karıncaları dahi besin kaynağı olarak değerlendirebileceği dillendirilmektedir. Sonuç olarak kıtada gıda güvenliğindeki sorunların neden olduğu sonuçlardan biri olan açlık, “Yeryüzündeki hiçbir gıda, açlık kadar lezzetli değildir” diyen Miguel de Cervantes’i ve “Bir ordu midesi üstünde yürür” diyen Napolyon Bonaparte’ı haklı çıkarmış gibi görünmektedir. ■